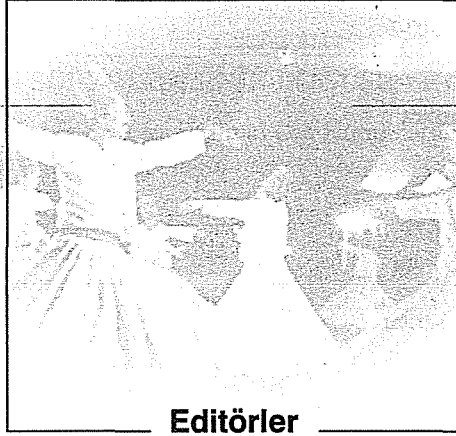

din sosyolojiisi

EL KİTABI

Editörler
Niyazi Akyüz
İhsan Çapcıoğlu

Ankara 2012

GENÇLİK VE DİN

| Hakkı Karaşahin

1. Giriş

Gençlik, insan hayatının çocukluk, gençlik ve yaşlılık şeklinde gerçekleşen üç önemli evresinden biridir. Bir toplum içinde doğan insan, çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerinin her birine özgü dinî, kültürel, sosyal değerler sistemine göre tutum ve davranışlarını şekillendirir. Her toplumda birey, çocukluk, gençlik ve yaşlılıkla ilgili hayatın üç önemli evresini yönlendiren, sosyal ve kültürel temel faktörlerin kuşattığı sosyal yapı içerisinde yaşam sürecini tamamlar. Bu açıdan toplumlarda insan yaşamının bir parçası olan gençlik dönemine geçiş ve bu dönemden çıkışı düzenleyen belirli dinî, sosyal ve kültürel değer ve norm sistemi vardır. Her toplumda bu değerler sistemine göre gençlik dönemine geçilir veya çıkılır. Aynı zamanda gençlik, kendine özgü inanç, ifade, etkinlik, tutum ve davranış biçimlerine sahip toplumsal bir gruptur. Ancak gençlik çağının bu yapısal özellikleri toplumdan topluma, hatta aynı toplum içerisinde de farklılaşabilmektedir.

Çocukluk ile yaşlılık arasında bir geçiş dönemi olan gençlik, toplumsal yapı içerisinde biyolojik, psikolojik ve sosyolojik özelliklere sahip bir olgudur. Gençlik olgusuna yüklenen yapısal özelliklerin sosyolojik olarak her toplumda farklılaşması genel, kapsamlı ve sosyal gerçeklikle ilişkili bir tanım yapmayı güçleştirmiştir. Bu yüzden gençlik üzerine yapılan araştırmalarda birçok gençlik tanımı yapılmasına rağmen sosyologların üzerinde ittifak edecekleri bir gençlik kavramı tanımlaması ortaya konulamamıştır. Gençlik kavramının tanımı konusunda karşılaşılan bu güçlüklerle rağmen biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlere göre birçok gençlik tanımı yapılmıştır.

2. Gençlik Kavramı ve Temel Özellikleri

2.1. Biyolojik Olarak Gençlik

Biyolojik yaklaşıma göre gençlik, büyüme ve gelişmenin hızlandığı, bedensel değişimin ortaya çıktığı, 12–25 yaş arası dönem olarak tanımlanır. Ancak, biyolojik yaklaşıma dayanan gençlik tanımlarında, gençlik çağıının alt ve üst yaş sınırları, değişiklik göstermektedir. Bu tanımlar incelendiğinde gençlik dönemi alt ve üst yaş sınırlarının, 12–24, 12–25, 14–22, 15–24, 15–25 şeklinde farklılık gösterdiği görülmektedir (Kışlalı, 1974: 15; Yörükoğlu, 1989: 13; Kasatura, 1998: 27; Bayhan, 1997: 207).

Biyolojik gençlik tanımları, bireyin buluş çağına başladığı dönemden fiziksel büyümesini tamamladığı yaşam sürecini kapsayan, belirli bir zamanda sona eren kronolojik bir döneme dayanmaktadır (Özbay-Öztürk, 1995: 12; Burcu, 1998: 109). Zaten birçok din de gençliğe ilk adım olarak kabul edilen buluş çağını, kişinin dinî emir ve yasaklardan sorumlu tutulmaya başladığı çağ olarak kabul etmiştir. Gençlik dönemi alt ve üst yaş sınırlarını belirlemede yaşanan güçlükte olduğu gibi dinlerde buluş çağı başlangıç ve bitişi ile ilgili, kesin bir yaş tespiti yapmak güçtür. Örneğin İslamiyet'e göre kızlarda 9–10, erkeklerde 11–12 yaş arası buluş başlangıcı kabul edilse de bu yaş aralıkları uzayabilmektedir. Ancak genellikle herhangi bir sebeple insanın 15 yaşına kadar akıl baliğ olmaması durumunda hem erkek hem de kızlar için 15 yaş, buluşa erme yaşı olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber, Ebu Hanife, kızlar için 17, erkekler için 18 yaşı, ergenliğe adım atma yaşının en üst sınırı olarak belirlemektedir (Bayyigit, 2011: 59).

Görüldüğü üzere biyolojik yaklaşımda gençlik alt sınırı olarak, ergenlik başlangıcı kabul edilmektedir. Ergenlik, insan hayatında buluşa erme ile başlayan, hızlı fizyolojik ve psikolojik değişimin olduğu, kız-erkek cinsel özelliklerinin belirginleştiği, genel olarak 10–20 yaş arası dönemi kapsamaktadır (Gökçe, 1976: 17–18; Gökçe, 1984: 22; Kulaksızoğlu 2006: 45; Parlak, 1999: 7–8; Ayben, 2010: 47–48). Buna göre biyolojik yaklaşım, buluş çağına, fiziksel ve cinsel olgunlaşmaya, biyolojik yapının, bireyin davranışlarını, gelişim özelliklerini belirlemesine odaklanmaktadır.

2.2. Psikolojik Olarak Gençlik

Psikolojik yaklaşıma göre gençlik, fizyolojik ve psikolojik değişimlerin çok hızlı bir şekilde yaşandığı bir dönem olarak betimlenmektedir. Onun için psikolojik yaklaşım, gençliği, ruhsal ve duygusal dünyasında meydana gelen değişim ve dönüşümler çerçevesinde tanımlamakta, gençlik çağını, bir “kriz dönemi” olarak ele almaktadır (Burcu, 1998: 113). Örneğin,

Köknel'e göre genç, sınırlı bir yaş grubu içinde, duygularını, düşüncelerini, davranış ve tutumlarını geliştirmeye çalışan kişidir (1970: 3). Doğan da gençlik çağını, "yaşamda bir yön ve amacın arandığı, meslekî ve ailevî rollerin üstlenilmesi için gerekli kişilik özellikleri ve becerilerin kazanıldığı, bireyin daha bağımsız ve sorumlu bir kimse olarak hareket etmeye başladığı, yetişkin yaşama hazırlanma" şeklinde tanımlamaktadır (1986: 170).

Gençlik çağında gençlerin, bedensel bir olgunlaşma yanında çocukluğa ilişkin alışkanlıklardan yeterince hızlı bir şekilde kopamaması nedeniyle, düşünce, duygu ve davranış biçimlerinde karmaşıklık olabilmektedir. Nitekim psikanaliz yaklaşımı göre gençlik dönemi, iç çatışmalar, kararsızlıklar, dengesizlikler ve düzensiz davranışlar ile karakterize edilen "çelişkiler dönemi" olarak kabul edilmektedir. Psikanaliz kuramının kurucusu kabul edilen Freud'a göre, gençlik dönemi, çocuklukta yaşanan bir çatışmanın yeniden yaşanması sürecidir. Freud'a göre, anne, baba ve sosyal çevre tarafından çocuğun cinsel dürtülerinin bastırılmasıyla, gençliğe ilk adımla birlikte cinsel kimliğin ve kişiliğin, biyolojik ve fiziksel değişmelerin tetiklediği dürtülerin yeniden güçlü bir şekilde ortaya çıkmasıyla gençlik döneminde çatışmalı sosyalleşme süreci yeniden başlar. Psikanaliz kurama göre gençler, bir taraftan toplumsal hayata hızlı bir şekilde atılma isteği duyarlar, diğer taraftan yalnızlık özlemi çekerler, yine bir lidere sarsılmaz bir inançla bağlanma ve her türlü otoriteye isyan etme eğilimi içerisindedirler (Özbay-Öztürk, 1995: 15-16; Parlak, 1999: 11-12). Gencin bedensel gelişiminin yanı sıra düşünce, duygu, davranış ve tutumlarında ortaya çıkan bu tür karmaşık olgular, ebeveynlerin müdahalesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum gençlerde daha fazla özgürlük ve her türlü otoriteye karşı isyan düşüncesini beslemektedir. Yine gençler, bir taraftan bencil ve maddiyatçı düşünceye sahiptirler, öbür taraftan çok yoğun bir idealizmi benimserler (Özbay-Öztürk, 1995: 16).

Psikolojik yaklaşıma göre gençlik, rasyonellik, duygusallık, duygularda istikrarsızlık, kimlik arayışı, benlik duygusu, bencillik, kendini yüceltme, aşağılık kompleksi, bağımsızlık arzusu, bağımlılık, isyankârlık, idealizm, büyük hayallere sahip olma, hayal kırıklığı, cesaret, mahcubiyet, çekingenlik, tedirginlik, huzursuzluk, maceraperestlik, kesin inançlılık, şüphecilik, bunalm, hırçınlık, kavgacılık, sinirlilik, hoşnut olmama, çabuk sevinme, çabuk üzülmeye, çabuk heyecanlanma, kararsızlık, güvensizlik, çalışmaya karşı isteksizlik vb. gibi duygular arasında gel-gitler yaşanan bir dönemdir (Kışlalı, 1974: 15; Aktuna, 1988: 66; Yörükoğlu, 1989: 38; Baltaş-Baltaş, 1991: 302-303; Parlak, 1999: 11-13; Ayben, 2010: 50-53).

Gençlik döneminde yaşanan bu düşünce, duygu, davranış ve tutumları, Erikson, "normatif kriz" ya da "kimlik arayışı" olarak ifade etmektedir

(1968: 158). Gençler, yaşadıkları fiziksel ve ruhsal değişme ve gelişmelere bağlı olarak kendi varlıklarının şuuruna vararak, kendi benliklerini ortaya koymaya başlarlar. Bunun sonucunda bağımsızlık arzusu gelişerek toplumsal hayata katılma ve sosyalleşme süreci hızlanır. Bu tür psikolojik ve sosyal süreçler, gençleri kimlik arayışına yöneltir. Gençlerin kimlik kazanması toplumla “özdeşleşme” süreci ile gerçekleşir. Özdeşleşme ile genç, sosyal geçerliliği olan bir kimlik inşası geliştirir (Kula, 2002: 46–50).

Gençlikle ilgili psikanalitik yaklaşım dışında sosyal psikolojik kuramlar da geliştirilmiştir. Sosyal psikolojik kuramsal yaklaşıma göre gençlik dönemine giren bireyler, birbiriyle çelişkili rollerin ve bu rolleri toplumsal yaşamda yerine getirmek zorunda olduklarının bilincine varırlar. Böylelikle yapmak zorunda oldukları rolleri ile istekleri karşısında ne kadar sınırlı ve eksik bir yapıya sahip olduklarını anlarlar. Bununla birlikte toplumun gençleri hem çocuk statüsünde görerek, onlar için karar süreçlerini tekeline toplaması hem de sorumluluk yüklemesi ve olgun davranışlar bekleme-si en önemli çelişki ve çatışma alanını oluşturmaktadır. Lewin, gençlerin sosyal hayatta karşı karşıya kaldıkları bu olguyu, “marjinal adam” kavramıyla tanımlamaktadır. Lewin’e göre gençler ne tam anlamıyla çocuk ne de yetişkin grubuna ait olup, ancak her iki gruba da bir parça bağlıdırlar. Toplumsal olarak birbirinden çok farklı beklenti ve amaçları olan çocukluk ve yetişkinlik grubunun psikolojik ve sosyal özelliklerine sahip olma, gençlerin karşılaştıkları önemli bir güçlüğü ön plana çıkarmaktadır. Sosyal psikologların bu yaklaşımları, bireysel davranışın, bizzat bir aktör olarak bireyin ve içinde yaşadığı sosyal çevrenin bir fonksiyonu olduğu anlayışına dayanmaktadır. Bu nedenle gençlerin tutum ve davranışlarını, ancak onların kişilikleri ve sosyal çevrelerini analiz etmekle açıklamak mümkündür. Çünkü bireysel davranışı, belirli amaç ve ihtiyaçlara bağlı olarak gerçekleşen fiziksel, psikolojik ve sosyal faktörlerin motive ettiği sosyal yaşam alanı şekillendirmektedir (Burcu, 1998: 117; Parlak, 1999: 13–14).

2.3. Sosyolojik Olarak Gençlik

Gençlik problemini merak ve ilgi edinen sosyolojik araştırmalar, uzun bir geçmişe sahiptir. Zamanla gençler üzerine yapılan hem kuramsal hem de uygulamalı sosyolojik araştırmalar, “gençlik sosyolojisi” adı altında toplanarak, sosyolojinin yeni bir alt disiplinin oluşmasına sebep olmuştur.

Gençlik ile ilgili ilk sosyolojik araştırmalar, arkadaşlık grupları, gençlik kültürünün ve gençlik alt kültürünün anlamı ve işlevleri, kuşaklar arası ilişkiler, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerine genç katılımının tarihsel ve siyasal boyutu gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. Daha sonraki gençlik sosyolojisi çalışmaları ise gençliğe ilişkin temel kavramlar, yerleşim

yerine göre kent, kır, gecekondu gençliği, toplumsal değişme ve gençlik, gençlik hareketleri, gençlik alt kültürleri, siyaset, eğitim, din, cinsellik, suçluluk, toplumsal sapma, intihar, alkol ve uyuşturucu kullanımı, yabancılaşma vb. gibi konulara yönelmiştir (Tezcan, 1991: 11-12).

Sosyologlara göre gençlik, biyolojik ve psikolojik faktörlerden daha çok toplumsal faktörlerin şekillendirdiği oldukça karmaşık bir kavramdır. Biyolojik ve psikolojik gelişme de sosyal ve kültürel yapısal unsurların etkisi altında tamamlanır. Bu nedenle gençlik, toplumu biçimlendiren, değiştiren ve dönüştüren yapısal faktörlerin etkisi altında sosyal bir çevrede varlık alanı bulur. Sosyolojide gençlik, sosyal ve kültürel olarak inşa edilmiş bir statüyü ifade eder. Bu açıdan gençlik, kültürden kültüre değişen faktörlere göre tanımlanan, her toplumun kendi sosyal şartlarına göre bir düzen ve anlam empoze ettiği, zaman ve mekânda süreklilik göstermeyen, yaş grupları ve demografik istatistikler ile anlaşılamayacak kadar karmaşık bir kavramdır.

Gençlik, sosyal ve kültürel olarak kurgulanmış ve çelişkili yapısal özellikler ile donatılmış bir sosyal kategoridir (Yumul, 2002: 109). Nitekim Gökçe'ye göre gençlik, biyolojik ve sosyal gelişmenin birbirlerini etkileyerek ve tamamlayarak bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan, ergenlik ve delikanlılık özelliklerinin bir arada görüldüğü geniş kapsamlı toplumsal bir anlam kazanan kavramdır (1976: 18; 1984: 4). Çelebi de genci, 15-25 yaş grubu arasında bulunan, çok hızlı bir sosyalleşme süreci yaşayan kişi olarak tanımlamaktadır (1991: 391). Toplumlar için gençler, içinde doğup büyüdüğü sosyal çevreyi ve yapısal özellikleri koruma ve geliştirmede önemli rol oynar. Bu nedenle gençlik toplumsal hayatta şimdi ile gelecek arasında bir köprü görevi görerek, toplumun sürekliliğini sağlar (Bayhan, 1997: 208).

Gökçe, gençliği, çocukluk ve ihtiyarlık arasında bir geçiş dönemi olarak ele almaktadır. Ona göre, "ergen", "delikanlı" ve "genç" kavramları, gençlikle ilişkili olarak kullanılmaktadır. O bu kavramları şu şekilde açıklamaktadır:

"Ergenlik: İnsan gelişiminde buluğa erme ile başlayan fizyolojik ve psikolojik değişmeyi karakterize eden dönem (12 13 19 20 yaşlar arası)".

"Delikanlılık: Yaş bakımından ergenlik dönemini karşılar. Kapsamı bakımından sosyal gelişmeyi içeren ve fakat sosyal gelişmenin tamamlandığı bir dönemdir. Böylece ergenlik fizyolojik, giderek psikolojik kökenli, delikanlılık ise sosyal kökenli bir süreçtir".

"Gençlik: Bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan ergenlik ve delikanlılık özelliklerinin bir arada görüldüğü daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu an-

lamda, gençlik döneminin önemli özelliklerinden biri çocukluk döneminde başlayan sosyalleşme sürecinin yoğun bir biçimde devam etmesi ve kişiyi sosyal olgunluğa götürmesidir” (Gökçe, 1976: 17–18).

Gökçe’nin bu sınıflaması, sosyalleşme kavramını temel hareket noktası olarak almaktadır. Sosyalleşme her ne kadar hayat boyunca devam eden bir süreç olsa da, genellikle gencin, 15–25 yaşları arasında toplumsal ve kültürel değerlere göre düşünce, tutum ve davranışları gerçekleştirme alışkanlığı kazanması, bunları benimsemesi, sahiplenmesi ve eyleme dönüştürmesi gerekmektedir (Özyurt-Dogan, 2002: 36).

3. Gençlik ve Din

Gençlerin dinî tutum ve davranışlarını anlamaya yönelik çalışmalar, sosyolojik araştırmalara paralel olarak gelişmiştir. Bu çalışmalar, gençlerin dinî tutum ve davranışlarını anket tekniği kullanarak sistemli bir şekilde betimlemeye çalışmışlardır. Din sosyolojisi alanında kuramsal düzeyde yaş faktörüne göre gençlik ve din ilişkileri, kültürler arası tarihsel karşılaştırma yöntemiyle ele alınmıştır. Özellikle yaş üzerine kurulmuş cemiyetler kapsamında gençlerin toplumsal statüsü, gençliğe geçiş ritüelleri, gençliğe yüklenen kültürel ve dinî anlamların değişik toplumlarda benzerlikleri ve farklılıkları tasvir edilmiştir. Öyle ki bütün toplumlar, insan hayatını, dinî ve kültürel faktörlere bağlı olarak belli evrelere ayırarak sınıflandırmışlardır. Bu toplumsal sınıflamada yer alan dinî ve kültürel bağların şekillendirdiği gençlik grubu, toplumsal hayatın önemli dönemlerinden birini oluşturmaktadır. Bu yüzden gençlik, bütün toplumlarda karşılaşılan evrensel bir gruptur. Ancak gençliği niteleyen dinî değer, kural ve normlar toplumdan topluma farklılaşmaktadır. Dolayısıyla her toplum kendine özgü gençlikle ilgili dinî inanç ve uygulamaları bünyesinde barındırmaktadır.

Gençlik, bir toplumda genellikle aynı yaşta olan, ortak hareket eden, belirli statüsü olan, belirli rolleri yerine getiren, belirli dinî inanç ve eylemleri sergileyen, belirli dinî emir ve yasaklara muhatap olan üyeleri barındıran dinî ve sosyal bir gruptur. Bütün toplumlarda gençlerin tutum ve davranışlarını belirleyen dinî inanç, emir ve yasaklar vardır. Bu nedenle gençler, kendi yaş gruplarının dinî inançları ve değerleri doğrultusunda davranışlarını şekillendirir. Wach’a göre de yaş, dinî ve toplumsal yapıda hem ilkel hem de daha karmaşık kültürlerde en temel aslî farklılaşma faktörüdür. Wach, genellikle toplumda gençlerin, “yaratıcı dinî” eğilime sahip olduklarını, yaşlıların ise teşkilatlanmış dinî yaşam üzerinde tartışmasız otorite kabul edildiklerini ifade etmektedir. Ona göre yaşlılar arasında geleneksel dinî inançlar ve muhafazakârlık, gençlerde ise din anlayışındaki değişimler daha yaygındır (Wach, 1990: 252). Genç kuşakta dünyevileşmeye doğru

hızlı bir eğilime karşılık, yaşlıların toplumsal yaşamlarında dinin etkisi ve rolü güçlü bir şekilde kendini göstermektedir (Karaşahin, 2007: 254). Nitekim din sosyolojisi alanında Batı Avrupa, Amerika (Luckmann, 2003: 25) ve Türkiye’de (Karaşahin, 2007: 162, 223) yapılan alan araştırma bulguları, dindarlık düzeyleri ile yaş arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğunu göstermektedir. Alan araştırmalarında ulaşılan sonuçlara göre gençlerin, yaşlılara göre dindarlık tutum ve davranışları daha düşük düzeylerde gerçekleşmektedir (Karaşahin, 2010).

Gençlerin, yaratıcı ve zayıf, dinî eğilimlerine rağmen, bazı geleneksel toplumlarda sıkı bir şekilde kenetlenmiş dinî ve ibadet grupları oluşturdukları bilinmektedir. Özellikle Polinezya, Malenezya, Avustralya, Meksika ve Amerikan Yerlileri ile eski Roma’da yarı veya tam kenetlenmiş gençlik cemiyetleri bulunmaktaydı. Birçok toplumda gençlik döneminden olgunluk evresine geçiş, ergenlik tören ve ritüelleriyle kutlanmaktadır. Bazı toplumlarda da çocuk yaş grubunda bulunanlar ile gençlik grubu arasında ayırım yapılmaktadır. Bu grupların kendi kimliklerini tanımlamak için özel kılık kıyafet giydikleri ya da yaş grubuna ait özel semboller taşıdıkları bilinmektedir (Wach, 1990: 102–107; Günay, 1998: 251–252).

Hem geleneksel hem de modern toplumsal yapılarda din, gençlerin toplumla bütünleşmesinde çok önemli bir rol oynar. Din, gençler arasında sosyal dayanışmayı sağlama, anomi ve yabancılaşmayı önleme, sosyal değişimin olumsuz etkilerinden koruma, dünya görüşü, kimlik, güvenlik ve aidiyet duygusu kazandırma vb. gibi işlevler görür. Din aynı zamanda toplumda önemli bir sosyal kontrol aracıdır. Toplumda dinî inanç ve ibadetlere bağlılıkları sorunlu gençleri denetler, yönlendirir ve gerekirse onlara değişik ceza ve yaptırımlar uygular. Gençlerin eylemlerini düzenleyen, denetleyen ve eylemin gerçekleşmesinde kesin bilgi kaynağı olarak kutsal otorite olan din, şüphelerin, kararsızlıkların, duygusal gerilimlerin, stres ve korkuların giderilmesinde çok etkin rol oynamaktadır. Din, gençlik grubunun yapısal ve kültürel özelliklerini güçlü bir şekilde destekler. Gençliğe ait kural ve değerleri kutsallaştırarak sapkın davranışları engeller ve değişmeyi sınırlandırır. Bu nedenle din, hem gençler arasındaki bağlılığın kuvvetlenmesini hem de grubun değer ve normlarının sürekliliğini sağlar (Scharf, 2006: 61). Dinin bu işlevleri sayesinde gençlerin dinî sosyalleşmesi ve sosyal bütünleşmesi sorunsuz bir biçimde devam eder.

Genç kuşaklar, aile, okul, akran grupları, toplumsal ve dini kurumlar gibi çevrelerde sosyalleşme sürecini yaşarlar (Özensel, 2004: 33; Çağlayan, 2003: 143). Gençlik döneminin ilk yıllarında bu çevrelerde gerçekleşen dinî sosyalleşme sürecinin neticesinde dinî uyanış ve gelişme başlar. Bu

dönemde gençler, sosyal çevrelerinden öğrendikleri dinî inançları yavaş yavaş özümseyerek benimser. Onun için gençlerin, çocukluktaki pasif konumlarından kurtularak, dinî hayatın içine bir aktör olarak aktif bir biçimde katılmaya başladıkları bir geçiş süreci yaşadıkları görülür. Ancak gençler, bu dinî sosyalleşme sürecinde sosyal çevreleriyle birçok çatışma ve uyumsuzluk yaşamaktadır. Aile içi, kuşaklar arası ve toplumsal kurumlarla yaşanan çatışmalar gençlik döneminde karşılaşılan önemli sorunlardır (Tezcan, 1991; Yavuzer, 2005: 27).

Gençlerin sosyal çatışma ve uyumsuzluklarında sosyalleşme süreçleri önemli rol oynamaktadır. Toplumdaki yaş gruplarının farklı sosyalleşme sürecine tabi kılınması, yeni kuşakların, eski kuşaklardan farklı değer yapılarına sahip olmalarına neden olmaktadır (Tezcan, 1991: 23–24). Hızlı sanayileşme, kentleşme ve gençlerin işgücüne katılması, gençler ile yetişkinlerin dinî düşünce ve eylemlerini birbirinden uzaklaştırmıştır. Sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin neden olduğu hızlı sosyal değişimlere bağlı olarak, işsiz genç nüfusun artması, kitle iletişim araçlarının ve akran gruplarının gençler üzerindeki etkisinin yaygınlaşması, gençler arasında kötü alışkanlıklara ilginin çoğalması, eğitim süreçlerinin uzaması vb. gibi faktörler, dinî ve kültürel uyumsuzluğa yol açmıştır. Gelişmiş toplumlarda gençlerin yetişkinliğe geçişini sağlayan toplumsal ve kültürel koşulların giderek güçleşmesi, hızlı sosyal ve kültürel değişimle ortaya çıkan yeni değerler ile geleneksel dinî değerler arasında uyumsuzluk ve çelişkiler olması, gençlerin dinî yaşamlarında, bu tür temel çatışma süreçleri yaşamalarına neden olmaktadır (Burcu, 1998: 120–123).

Aile üyeleri arasındaki sosyal kontrol mekanizma ve sitemlerinin azalması veya ortadan kalkması, geleneksel geniş aile tarafından üstlenen birtakım fonksiyonların etkisini yitirmesi, azalması veya kaybolması, ailenin üretim birliğinden tüketim birliğine dönüşmesi, ailenin sıkı bir dayanışma ve eğitim ocağı olma özelliğini kaybetmesi, ailenin koruyucu işlevinde gerilemeler olması, aile içi rol yapısı ile ilgili organizasyon bozukluğu ortaya çıkması, ailenin dinî kültürü yeni nesillere aktarma fonksiyonunu yerine getirememesi vb. gibi etkenler, kültürel normlardan uzak nesillerin ortaya çıkmasını ve gençler arasında zayıf veya bozuk dinî sosyalleşme süreçlerinin yayılmasını sağlamaktadır. Geleneksel aile yapısının çözülmesiyle birlikte gençlerin, aileden kopuşları hızlanmakta ve aileden bağımsız özgür bir yaşam modeli benimsemeleri yaygınlaşmaktadır (Burcu, 1998: 120–123). Bu eğilimi benimseyen gençlerin, toplumla uyumsuzlaştıkları, hatta kendi akran gruplarına yabancılaşmış bir alt kültür (Brake, 1980; Doğan, 1993) inşa ettikleri görülmektedir (Güler, 1998: 14).

Toplumun değişik kesimleri ile çatışma ve uyumsuzluk süreçleriyle karşı karşıya kalan gençlerin, çatışma süreçlerini başarıyla atlatması, toplumsal değerleri benimsemesi, diğer kuşaklara aktarması, eylemlerini bu değerler çerçevesinde belirlemesi açısından sosyal uyum düzeyi çok önemli hale gelmektedir. Gençler, içinde yaşadıkları toplumsal sistemin ve kültürün bir parçası oldukları için toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, toplumsal bütünün diğer parçaları gibi onları da etkilemektedir. Çünkü toplum parçaları birbiriyle ilişkili bütünleşmiş ve uyumlu bir sosyal sistemdir. Buna göre gençlerin, toplumun farklı kesimleriyle yaşadıkları çatışma ve uyumsuzluk, zayıf sosyalleşme ve bütünleşmenin sonucudur. Toplumla bütünleşememe neticesinde toplumsal yapıdaki dengenin bozulması, bazı gençleri, isyana ve yabancılaşmaya sürükleyebilmektedir (Tezcan, 1991: 23–24; Akan, 1994: 873–878).

Geleneksel toplumsal yapıların sarsıldığı modern toplumda yaşanan hızlı değişimlerle birlikte dinin toplumdaki bu tür işlevleri de köklü bir biçimde değişmiş ve dönüşmüştür. Aydınlanma hareketi ile başlayan modernleşme süreci, dinin toplumsal yapıdaki konumunu sarsmış, bazı işlevlerini etkisiz hale getirmiştir. En önemli sosyalleşme aracı ve sosyal bütünleşmeyi sağlayan faktör olan dinin, modern toplumdaki gücü ve etkinliği zayıflamıştır. Modern Batı toplumlarında dinsel yaşamda meydana gelen bu değişimlerden en çok gençler etkilenmiştir.

Genç kuşakların davranışını meşrulaştıran, açıklayan dinî yorumlar yerini, bilimsel ve rasyonel otoriteye bırakmıştır (Johnstone, 1992: 316). Gençlerin kesin doğru ve kutsal kabul ettiği dinî bilginin motive ettiği eylemlerinin yerini akla ve bilimin ürettiği bilgiye dayanan dünyaya dönük eylemler almaya başlamıştır. Önceleri dinî bilgi, toplumsal yapıda statü kaynağı iken sonraları bilimsel bilgi, statü ve güç kaynağı haline gelmiştir. Dinî otoriteye yöneliş, geçmişe göre güvenilirliğini yitirmeye başlamış ve ilahî otoritenin yerini giderek artan bir oranda bilginin değerini belirleyen ekonomik faktörler almıştır. Buna bağlı olarak gençler arasında, toplumsal tutum ve davranışları, kutsal yerine rasyonel ve faydacı ilkelere dayandırma artmıştır (Chaves, 1994: 749–774). Genç kuşaklarda geleneksel rızık, tevekkül ve kader inançları, çalışma, kâr, çıkar ve yarar eksenine doğru kaymaya başlamıştır (Karaşahin, 2007: 254).

Gençlerin dinî ve sosyal hayatlarında meydana gelen bütün bu gelişme ve değişimler, onlar arasında dinî otoritenin zayıflamasıyla sonuçlanmıştır. Sosyal eylemin kaynağı olarak dinî otoritenin aksine, akla ve bilimsel bilgiye duyulan güvenin artması, gençler arasında dünyevileşme ve rasyonelleşme eğiliminin güçlenmesine neden olmuştur. Gençler, dinî inanç, ibadet,

kurum ve düşünce sistemlerini radikal bir şekilde eleştiriye tabi tutmuşlar, akla ve bilime duydukları inançları güçlenmiştir (Swatos-Chistiano, 1996: 209–228; Chaves, 1994: 749–774). Böylece genç kuşakta rasyonelleşmenin yaygınlaşması neticesinde aklın ve bilimin açıklayamadığı, kader, ölüm, ahiret, melek, yaratılış, günah vb. gibi dinî inanç alanlarında şüphe, kararsızlık ve güvensizlik çoğalmıştır (Bayyığıt, 2011: 59–61).

Genç kuşakta dinî inançlar, eylemler ve kurumlar sosyal önemlerini yitirmeye başlamıştır (Wilson, 1976: XII; 1982: 80). Gençler arasında dinî inançlara ve ibadetlere bağlılık zayıflamış, dini inanç ve uygulamalara karşı ilgisizlik artmıştır (Berger, 2000: 168). Böylece genç kuşaklarda dinî bireysellik, öznelleşme ve görecelik yaygınlaşmıştır. Dinin, gencin özel hayatına çekildiği, onun iç dünyasına ait özel bir karaktere büründüğü, onun toplumsal yaşamı üzerindeki etkisini yitirdiği (Stark-Bainbridge, 1987: 279; Stark, 2002: 33–41) bir gençlik kültürü tipi ortaya çıkmıştır. Touraine bu durumu, “öznelleşme bireyin aşkın değerlere tabi olmasının tam tersidir: Eskiden, insan Tanrı’da kendi izdüşümünü buluyordu; ama artık, modern dünyada kendisi değerlerin temeli haline gelir, çünkü ahlaklılığın ana ilkesi özgürlük kendi kendisinin ereği olan bir yaratıcılık olmuş ve tüm bağımlılık biçimlerine karşı çıkmıştır” (2002: 234) şeklinde açıklamaktadır.

Modern toplumda gençlerin dinin geleneksel prensiplerine, dini inanç ve pratiklere yani kilise dindarlığına katılımı düşmüştür. Genel olarak, Avrupa gençliği arasında kurumsal dinî katılım gittikçe artan oranda azalmıştır (Berger 1970: 4–5). Bu nedenle dinin dünya görüşü inşa etme, hayata anlam ve amaç kazandırma işlevinin giderek daha da kısıtlı hale gelmesi, bireysel seçime konu olması, daha fazla dinî seçeneğin ortaya çıkması, toplumsal çevrede birbirine zıt rol beklentileri ile birlikte gençler arasında kimlik krizi, anlam arayışı, stres, bunalımlı, gerilimli bir dinî ve sosyal yaşam kendini daha çok hissettirmeye başlamıştır (Kağıtçıbaşı, 1973: 17; Goldstein, 2009: 166). Modern toplumun kimlik krizi, anlam arayışı, dine eleştirel yaklaşım, bunalım, stres, sosyal, ekonomik ve dinî göreceli yoksunluklar (Bainbridge, 1997: 50–58; Mack-Lansley, 2009: 543) gibi olumsuzluklar karşısında bazı gençleri yalnız bırakması, onları yeni dini hareketlere ve rockçılar, punkçılar, hippiciler, zenci gençlik, futbol taraftar grupları vb. gibi alt kültür gruplarına yöneltmiştir (Brake, 1980). Uyuşturucu, sigara ve alkol bağımlılığı, suç, şiddet, serserilik, holiganlık ve anti sosyal davranışların şekillendirdiği gençlik alt kültür grupları, modern toplumlarda daha fazla görünür hale gelmiştir (Milson, 1972: 42–43). Yine gençlerin modern toplumlarda yaşadıkları bu olumsuz faktörler, gençlik alt kültür gruplarının tam aksine, sosyal ve şahsi problemlerine dinlerinde açık ve kesin çözümler

bulamayan diğer bazı gençleri, toplumsal yapıda yerleşik dinlere meydan okuyan, onları eleştirel perspektiften geçiren, yeni bir hayat tarzı ve yeni bir dinî hayat modeli öneren, yeni dinî hareketlere katılıma itmiştir. Genellikle yeni dinî hareketlerin üyeleri, daha çok yirmisinde olan gençlerden oluşmuştur. Örneğin, Moonculuğun yaş ortalaması 23'tür (Kirman, 2010: 75-76). Satanizme katılanların büyük çoğunluğunu lise ve üniversite çağındaki gençler oluşturmaktadır (Güç, 1999: 255). Bu yüzden yeni dinî hareketlere "gençlik dinleri" de denilmektedir (Kirman, 2010: 76).

Göreceli yoksunluklar gençleri, sadece gençlik alt kültür gruplarına ve yeni dinî hareketlere yöneltmemiş aynı zamanda Ortodoks tarikatlara ve cemaatlara de girmelerini sağlamıştır. Böylece modern toplumsal yapılar da ortaya çıkan dini çoğulculuk (Finke-Stark 1992: 18-19) gençlerin dine ilgilerini artırmıştır. Dinî çoğulculuk, gençler arasında kilisenin tekelci konumunu kaybetmesine neden olmuştur. Dinî inanç alanındaki çoğulculukla kurumsallaşmış din, tekelci özelliğini kaybetmiş ve gençlerin dünyayı yorumlayabildiği geniş bir anlam sistemleri dizisi rolünü oynamaya başlamıştır (Berger, 1967: 135). Din, çoğulculuk sonucunda, öznelleşmiş ve bireysel bir seçim konusu haline gelmiştir. Seçilen bir dinin etkisi ise geleneksel olarak inanılan dinden daha fazladır (Bruce, 1992: 170-194). Touraine'nin ifadesiyle dinî çoğulculuk, "kutsal olanın parçalanması, tüm toplumsal düzen biçimleri gibi toplumsal düzeni de bozar ve bir kozmoloji içine kapatılmış olan bilimsel bilgiyi özgürleştirdiği gibi dinde vücut bulan özneyi de özgürleştirmiştir" (2002: 238).

Sanayileşmiş toplumlarda artan şehirleşme, ekonomik gelişmeler, iş hayatının rasyonelleşmesi, bireysellik, öznelleşme vb. gibi olgulara bağlı olarak gençlerin sosyal yaşamlarında dinin rolünün değiştiğini ve dünyevileşmenin arttığını inkâr etmek mümkün değildir (Touraine, 2002: 238). Ancak bu olgu, genç kuşakların sosyal yaşamlarında dinin öneminin azaldığı yönündeki sekülerleşme teorisini desteklemez. Çünkü dinî inançlar, semboller, bireysel ve toplumsal olarak yeniden düzenlenmekte ve yorumlanmaktadır (Beckford-Luckmann, 1989: 1-2). Din, günümüzde gençlerin bireysel dindarlığında bazı ikinci derecede önemli fonksiyonlarını kaybetmişse de dinin, onları toplumla bütünleştirme işlevi hala sürmektedir. Günümüzde dinî kurumlar, eğitim, siyaset gibi alanlar üzerindeki işlevlerini yitirmiş olabilirler. Ancak, gençlerin kabul ettiği dinî normlar ve değerler aracılığıyla hala bu alanlar üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Hatta gençlerin dinî değerlere bağlı olarak gösterdikleri davranış ve tutumlar seküler alanlara da taşınmaktadır (Thompson, 2004: 38). Bu yüzden gençliğin rasyonel ve dünyevileşmiş toplumsal hayatında sekülerleşme, bütünüyle dinin ge-

rilemesi değil, dindarlık formlarının yeniden genel bir yapılanması süreci olarak anlaşılabilir. Aşırı farklılaşmış ve uzmanlaşmış modern toplumsal yapılarda dinin, yeni ortaya çıkan sosyal problemler ve olgular karşısında müntesiplerinin inanç ve eylemlerini yönlendirmede gittikçe artan oranda yetersiz kalması söz konusudur. Bununla birlikte büyük dinlerin oluşturduğu köklü kültürel yapıdan özgürce inanç, ibadet, sembol ve referanslar alan yeni dinî gruplar ve yeni dinî eylem patlaması ortaya çıkmaktadır. Modernleşmenin, bir yönüyle dinlere karşıt yapısı, diğer yönüyle modern dinamiklerin, dinî gelenekleri beslemesi ve güçlendirmesi söz konusudur. Modernleşmenin bu diyalektik yapısı, din ile modernlik arasındaki uyumsuzluk paradigmasını yıkmıştır (Hervieu-Leger, 2006: 141-144).

Bireysel genç dindarlığında yaşanan dünyevileşme, farklı kültür ve toplumalarda değişik derecelerde gelişme gösterir (Beckford, 1989: 90). Batı Avrupa gençliğinde dine ilgi düşük olmasına karşın, Amerika ve Türkiye gibi ülkelerde ise dine yönelim daha yüksektir (Bocock-Thompson, 1992: 331-332). Bu nedenle bireyler kendi dinî anlam dünyalarını kurmaya devam etmektedirler. Modernizme ve dünyevileşmeye tepki olarak gerek Hristiyan gerekse İslam dünyasında dinselikle artış yaşanmaktadır. Bu nedenle günümüz gençliği arasında “dini hareketlilik” ve “canlılık” artmaktadır (Hökelekli, 2002: 12).

4. Sonuç

Genç kuşak, bütün toplumsal yapıların önemli bir parçasını oluşturan evrensel bir sosyal gruptur. Her toplumda gençlik, çocukluk ile yaşlılık arasında bir geçiş çağı olarak yapılaşır. Toplumsal bir grup olarak genç kuşağın yapısal özellikleri, gençlik dönemine özgü dinî, kültürel, sosyal norm ve değerler sistemine göre şekillenir. Gençlik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve dinî özelliklere sahip toplumsal bir olgudur. Ancak gençlik çağının bu yapısal özellikleri, her toplumda, hatta aynı toplum içinde de farklılaşır.

Din sosyologları, yaş faktörüne göre gençlik ve din ilişkilerini incelemiştir. Din sosyolojisi çalışmalarında yaşın, gerek geleneksel gerekse daha karmaşık kültürlerin dinî ve toplumsal yapılarında en temel aslı farklılaşma faktörü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalar, gençlerin, yaşlılara göre dindarlık tutum ve davranışlarının daha düşük düzeyde olduğunu vurgulamıştır. Genellikle gençler, “yaratıcı dinî tecrübe”, yaşlılar ise dinî yaşam üzerine egemen olan bir otorite ile karakterize edilmiştir.

Din sosyolojisindeki işlevsel kurama göre gençlerin toplumsal yaşamlarında dinin, sosyal bütünleşmeyi, sosyal dayanışmayı ve sosyal kontrolü sağlama, yabancılaşmayı önleme, sosyal değişimin olumsuz etkilerinden koruma, dünya görüşü, kimlik, güvenlik ve aidiyet duygusu kazandırma,

şüphelerin, kararsızlıkların, duygusal gerilimlerin, stres ve korkuların giderilmesi vb. gibi işlevleri vardır. Ancak gençlerin dinî ve toplumsal yaşamlarında dinin bu tür olumlu işlevlerine rağmen, toplumsal yapının bir parçası olan genç kuşağın, toplumda meydana gelen değişimlerden kaçınılmaz bir biçimde etkilenmesi sonucunda onların sosyal çevreleriyle çatışma ve uyumsuzluğu artmıştır.

Zayıf dinî sosyalleşme ve bütünleşme, hızlı sanayileşme, kentleşme, işsizlik, sosyo-ekonomik dengesizlikler, kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler, eğitim sorunları, toplumda ve ailede meydana gelen değişimler, kötü alışkanlıklar vb. gibi etkenler, gençlerin çatışma ve uyumsuzluk süreçlerini tetiklemiştir. Böylelikle toplumsal yapılarla gerilimli bir çatışma ve uyumsuzluk yaşayan gençlerde yabancılaşma olgusu yayılmış ve bu gençler, alt kültür grupları oluşturmuşlardır. İşlevselci yaklaşıma göre genç kuşağın çatışma ve uyumsuzluk sorunu zayıf, bozuk dinî sosyalleşme ve bütünleşmenin sonucu ortaya çıkmıştır.

Sekülerleşme kuramına göre aydınlanma hareketi ile başlayan modernleşme süreci dinin toplumsal yapıdaki konumunu sarsmış ve toplumdaki bazı işlevlerini etkisiz hale getirmiştir. Modern toplumda din, rolünü ve gücünü yitirmiş, dini otorite zayıflamış, kilise dindarlığına katılım düşmüş, dinî çoğulculuk ortaya çıkmış, rasyonelleşme, dünyevileşme, bilim ve bilgeye duyulan güven artmıştır. Modern toplumların dinsel yaşamında meydana gelen bu değişimlerden en çok gençler etkilenmiştir. Genç kuşakta, dinî inançlara ve uygulamalara, radikal bir eleştiri yöneltme, dinî şüphecilik, kararsızlık, güvensizlik yayılmış, dine karşı ilgisizlik artmış, kimlik krizi, anlam arayışı, stres, bunalımlı ve gerilimli bir dinî ve sosyal yaşam, dinî bireysellik, öznelleşme ve görecelilik ortaya çıkmıştır. Gençlerin dinî yaşamlarını etkileyen bütün bu faktörler, bazı gençleri dine karşı ve yabancılaşmış alt kültür gruplarına, bazılarını yeni dini hareketlere bazılarını Ortodoks tarikat ve cemaatlere katılıma bazılarını da modernleşme karşısında yeniden yapılanmış toplumdaki hâkim dinlere yöneltmiştir.

Modern toplumların dinî yaşamı üzerinde etkin olan rasyonelleşme, bireysellik, öznelleşme vb. gibi olgular, genç kuşağın dinî inanç ve tutumlarında dünyevileşmeyi artırmıştır. Ancak, bu olgular, sekülerleşme teorisini desteklemekten daha çok dinin gençlerin bireysel ve toplumsal yaşamları üzerinde etkin rol oynamaya devam ettiğini desteklemektedir. Bu nedenle modernizme ve dünyevileşmeye tepki olarak gerek Hristiyan gerekse İslam dünyasında dinsellikte artış yaşanmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada işlevsel kuram, eski ve yeni sekülerleşme paradigması çerçevesinde gençlik ve din olgusu ele alınmıştır. Din, günümüz

gençliğinin sosyal hayatında bazı ikinci derecede işlevlerini kaybetmesine rağmen hala dinî sosyalleşme ve bütünleşme işlevini sürdürmektedir. Bu yüzden gençliğin rasyonel ve dünyevileşmiş toplumsal hayatında sekülerleşme, bütünüyle dinin gerilemesi değil, dindarlık formlarının yeniden genel bir yapılanması süreci olarak anlaşılabilir.

Kaynaklar

- Akan, V. (1994). "Üniversite Gençliğinin Genel Uyum ve İçgücü". *Dünyada ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler I. Ulusal Sosyoloji Kongresi*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları, ss. 873-878
- Aktuna, Y. (1988). "Gençlik Döneminde Benlik ve Kimlik Gelişimi", (ss. 65-69), *I. Milletlerarası Gençlik Kongresi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi,
- Bainbridge, W. S. (1997). *The Sociology of Religious Movements*. New York, London: Routledge.
- Baltaş, Z.-Baltas, A. (1991). "Gençlik Çağı ve Stres", *Aile Yazıları III. Dikeçligil, Beylü-Çiğdem, Ahmet (Der.)*, (ss. 299-311). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Bayhan, V. (1997). *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Bayyığıt, M. (2011). *Gençlik ve Din*, Konya: Yediveren Kitap.
- Beckford, J. A. (1989). *Religion and Advanced Industrial Society*. London: Unwin Hyman.
- Beckford, J. A.-Luckmann, T. (1989). *The Changing Face of Religion*. London: Sage.
- Berger, P. L. (1967). *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Anchor Books.
- Berger, P. L. (1970). *A Rumor of Angels*. Garden City: Doubleday, & Company, Inc.
- Berger, P. L. (2000). *Kutsal Şemsiye, Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. Çev.: Coşkun, Ali. İstanbul: Rağbet Yay.
- Brake, M. (1980). *The Sociology of Youth Culture and Youth Subcultures*. London, Boston, Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Bruce, S. (1992). "Pluralism and Religious Vitality". *Religion and Modernization*. Bruce, Steve (Ed.), (s.170-194). Oxford: Clarendon Press.
- Burcu, E. (1998). "Gençlik Teorilerinin Sınıflandırmasına İlişkin Bir Çalışma". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. I/2, Güz, ss. 105-136.
- Chaves, M. (1994). "Secularization as Declining Religious Authority". *Social Forces*. 72/3, ss. 749-774.
- Çağlayan, A. (2003). *Eğitimde Liseli Gençlik*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Çelebi, N. (1991). "Genç ve Kültürel Bütünleşme". *Aile Yazıları II. Dikeçligil, Beylü-Çiğdem, Ahmet (Der.)*, (ss. 391-393). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

- Doğan, H. Z. (1986). "Üniversite Gençliği Sorunları". *Uluslararası Terör ve Gençlik*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, İ. (1993). "Ankara Yüksel Caddesinde Bir Gençlik Altkültürü", (ss. 4-9), *Kültür Gençlik Dergisi*. Temmuz – Ağustos, 24. Ankara: Kültür Bakanlığı,
- Erikson, E. (1968). *Identity Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton.
- Finke, R.-Rodney, S. (1992). *The Churching of America: Winners and Losers in Our Religious Economy*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Goldstein, W. S. (2009). "Secularization Patterns in the Old Paradigm". *Sociology of Religion*. 70/2, ss. 157–178.
- Gökçe, B. (1976). *Gecekondu Gençliği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Gökçe, B. (1984). *Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*, Ankara: M.E.B. Yayınları.
- Güç, A. (2004). *Satanizm*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Güler, M. (1998). *Kentleşme Sürecinde Gençlik*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Günay, Ü. (1998). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hamilton, M. B. (1995). *The Sociology of Religion*, London, New York: Routledge.
- Hervieu-Leger, D. (2006). "Sekülerleşme Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler". Çev.: Halil Aydınalp, *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Bünyamin Solmaz– İhsan Çapcıoğlu (Eds), (ss. 137–154). Konya: Çizgi.
- Hökelekli, H. (2002). "Gençlik ve Din". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. Hökelekli, Hayati (Haz), (ss. 11-29). Ankara: Ankara Okulu.
- Jonstone, R. L. (1992). *Religion in Society*. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1973). *Gençlerin Tutumları Kültürler Arası Bir Karşılaştırma*. Ankara: ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Karaşahin, H. (2007). *Bir Batı Anadolu Kasabasında Dinî Hayat-Gördes Örneği*. Ankara: Birleşik.
- Karaşahin, H. (2010). "Türkiye’de Sosyal Yapı ve İslam". *Ekev*. XIV/44, ss. 1–18.
- Kasatura, İ. (1998). *Gençlik ve Bağımlılık*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kışlalı, A. T. (1974). *Öğrenci Ayaklanmaları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kırman, M. A. (2010). *Yeni Dinî Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Birleşik.
- Köknel, Ö. (1970). *Türk Toplumunda Bugünün Gençliği*, İstanbul: Bozak Matbaası.
- Kula, N. (2002). "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. Hökelekli, Hayati (Haz), (ss. 31–70). Ankara: Ankara Okulu.
- Kulaksızoğlu, A. (2006). *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen Din*. Çev. Coşkun, Ali-Aydın, Fuat. İstanbul: Rağbet Yayınları.

- Mack, J.-Lansley, S. (2009). "İngiltere'deki Mutlak ve Görece Yoksulluk", Çev.: Altaylar, Günseli. *Sosyoloji: Başlangıç Okumaları*, Giddens, Anthony (Ed.), (ss. 542-545). İstanbul: Say Yay.
- Milson, F. (1972). *Youth in a Changing Society*. London, Boston: Routledge&Kegan Paul.
- Özbay, H.-Öztürk, E. (1995). *Gençlik*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Cep Kitapçıkları.
- Özensel, E. (2004). *Türk Gençliğinin Değerleri (Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma)*. Doktora Tezi, Sakarya: S.Ü.S.B.E.
- Özyurt, S.-Doğan, M. S. (2002). *Gençlik Problemleri Açısından Üniversite Gençliği*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Parlak, İ. (1999). *Türkiye'de Gençlik ve Siyaset H.Ü. Beytepe Kampüsü Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: H.Ü.S.B.E.
- Robert B.-Thompson, K. (1992). *Social and Cultural Form of Modernity*, Oxford: Polity Pres, The Open University.
- Scharf, B. R. (2006). "Dine Sosyolojik Yaklaşımlar: Öncüler". Çev. Bünyamin Solmaz, *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. Bünyamin Solmaz - İhsan Çapcıoğlu (Eds), (ss. 43-71). Konya: Çizgi.
- Stark, R. (2002). "Toprağın Bol Olsun Seküleşme". *Sekülerizm Sorgulanıyor*. Köse, Ali (Haz), (ss. 33-74). İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Stark, R.-Bainbridge, W. S. (1987). *A Theory of Religion*. New York: Peter Lang.
- Swatos, W. H.-Christiano, K. J. (1996). "Secularization Theory: The Course of a Concept", *Sosyology of Religion*, 60/3, ss. 209-228.
- Tezcan, M. (1991). *Gençlik Sosyolojisi Yazıları*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Thompson, I. (2004). *Odaktaki Sosyoloji Din Sosyolojisine Giriş*. Çev.: Çoban, Bekir Zakir. İstanbul: Birey.
- Toprak, A. (2010). *Gençlik ve Değerler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Tomarza ve Hacılar İlçeleri*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: E.Ü.S.B.E.
- Touraine, A. (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. Çev.: Tufan, Hülya. İstanbul: YKY.
- Wach, J. (1990). *Din Sosyolojisi*. Çev.: Günay, Ünver. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Wilson, B. (1976). *Contemporary Transformations of Religion*. London: Oxford University Press.
- Wilson, B. (1982). *Religion in Sociological Perspective*. New York: Oxford University Press.
- Yavuzer, H. (2005). *Gençleri Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (1989). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Yumul, A. (2002). "Kuştepe'de Gençlik Algılamaları", (ss. 109-118), *Kuştepe Gençlik Araştırması 2002*. Kazgan, Gülten (Der.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.